

**oudheidkundige vereniging
'oud vorden'**

te Vorden

VORDENSE KRONYCK

23e jaargang, no. 1

Uitgave: juni 2005

VORDENSE KRONYCK

23e jaargang, no. 1

INHOUD

	p.
Van de voorzitter	2
Verenigingsnieuws	3
Brief van Hendrik Albers (1903-1986) gedateerd 2 juni 1940	7 (red.)
Herman Elbrink over zijn oorlogservaringen in Duitsland	9 H.W. Rossel
Een verhaal over kastelen, met speciale aandacht voor kasteel Vorden	20 J. van den Broek
Iets over elektriciteitspalen	24 Carlo Bosch
Het 'Wuestenenks vonder'	27 H.W. Rossel
Ons jaarlijks reisje	29

VAN DE VOORZITTER

Per 24-03-05 telde onze vereniging 376 leden. Niet al deze leden zijn op de door het bestuur georganiseerde avonden aanwezig. Wanneer een lezing ook nog vooraf gegaan wordt door een jaarvergadering, drukt dat nog meer het aantal aanwezigen. Een belangrijk deel van onze leden krijgt daardoor niet alles mee wat er speelt binnen onze vereniging. Daarom is op de laatste jaarvergadering van 24 maart 2005 besloten om 'de goedgekeurde notulen van de (voorgaande) jaarvergadering' en het jaarverslag in de 'Zomer-Kronyck' te plaatsen. Hierdoor blijven alle leden toch nog enigszins op de hoogte van de verenigingsactiviteiten. Ook is op deze vergadering geopperd de leden wat meer (of nog meer) bij allerlei activiteiten te betrekken. In het nieuwe seizoen hoort u daarover meer.

Onze Kronyck is opnieuw gevuld met diverse leuke en/of interessante artikelen:

Een brief van 2 juni 1940 van Hendrik J. Albers gericht aan een Drentse vriend is ons ter plaatsing aangeboden door Jan Willem Albers. De redactie wil u deze brief niet onthouden. Vooral ook al omdat wij dit jaar het 60-jarig jubileum van onze bevrijding hebben gevierd. Mede ook om die reden wilden wij u de oorlogservaringen van Herman Elbrink (samengevat door Hennie Rossel) niet onthouden. We mochten dit alles 'maar zo' plaatsen in deze Kronyck. Heel hartelijk dank daarvoor.

Verder ontvingen we interessante en leuke artikelen van Carlo Bosch (een verhaal over electriciteitspalen); van dhr. Van den Broek (artikel over kasteel Vorden); en van Hennie Rossel ('Wuestenenks vonder').

Mede namens de redactie spreek ik de hoop uit dat deze 'Zomer-Kronyck' u veel leesplezier zal verschaffen. Misschien wekt het ook u op eens een artikeltje te leveren, passend in uw/onze eigen Kronyck. De redactieleden (ze hebben weer vele vrije uurtjes in deze Kronyck gestoken!) zullen uw inbreng zeer op prijs stellen.

Hennie Reindsen

VERENIGINGNIEUWS

Het bestuur heeft besloten om vanaf 2005 de periode waarop de rubriek 'Verenigingsnieuws' betrekking heeft, samen te laten vallen met onze seizoenskalender. Om die reden hebben wij, in tegenstelling tot wat u gewend was, het verenigingsnieuws in deze Kronyck opgenomen. Maar, omdat wij in de Kronyck van december 2004 al de mutaties voor het deel van het verenigingsjaar tot december 2004 hadden vermeld, volstaan wij in deze uitgave met berichtgeving aangaande de periode december 2004 tot het einde van ons verenigingsjaar in mei 2005.

Vanaf het volgende seizoen, dat weer begint in september 2005, zal in de uitgave van juni 2006 het verenigingsnieuws over het hele seizoen 2005/'06 worden gepresenteerd.

Op donderdag 24 maart 2005 hielden we onze jaarvergadering. Te laat ontdekten we dat we bij de planning over het hoofd hadden gezien dat het 'Witte donderdag' betrof. Gemaakte afspraken konden we echter niet meer afzeggen.

Op deze redelijk goed bezochte vergadering werden de notulen van de jaarvergadering van 30-03-04 gelezen en goedgekeurd.

NOTULEN VAN DE JAARVERGADERING OP 30 MAART 2004 IN DE ZAAL VAN "DE HERBERG"

1. Opening

Voorzitter Hennie Reindsen heet aanwezigen van harte welkom, in het bijzonder Fons Rouwhorst en Henk Graaskamp, die na deze vergadering de klankbeeld "De Boer van Gister'n" zullen vertonen.

Er wordt een minuut stilte gehouden om onze in het afgelopen jaar overleden leden te herdenken. Tevens wordt kort stil gestaan bij het overlijden van Prinses Juliana.

2. Mededelingen

- 18 sept. 2004. Genealogische dag in "de Bron", te Groenlo.

- Er is een boekje verschenen ter gelegenheid van de 80e verjaardag van mw. Riek Poesse

- Er is een telefoontje gekomen van Mineke Dimmendaal, die namens ons erelid Henk Wullink de groeten doet aan een ieder die tijdens zijn ziekte belangstelling voor hem heeft getoond. Hiervoor hartelijk bedankt van Henk en Mineke.

3. Verslag Jaarvergadering 26 maart 2003

Dit wordt door de secretaresse voorgelezen. Er zijn geen op- of aanmerkingen.

4. Jaarverslag 2003-2004

Ook dit wordt door de secretaresse voorgelezen. Er zijn geen op- of aanmerkingen.

5. Jaarverslag penningmeester

Kort licht Rinus Ilbrink het financiële overzicht toe. Het jaar wordt afgesloten met

een positief saldo van € 585,-. Er zijn geen financiële zorgen. De contributie zal niet worden verhoogd.

6. Verslag kascommissie en benoeming nieuw kascommissielid

De heren Bekman en Borgman hebben de kas gecontroleerd en melden dat het er, zoals vanouds, weer perfect uitziet. De heer Bekman treedt onder dankzegging af en als nieuw kascommissielid wordt Gerrit Eskes gekozen.

7. Bestuursverkiezing

Aftredend en herkiesbaar zijn Hennie Rossel, Hennie Reindsen en Fenny van Druten. Er zijn geen tegenkandidaten gemeld, zodat vermelde personen herkozen worden voor een periode van 3 jaar.

8. Busreis 19 mei 2004

We zullen een bezoek brengen aan het Museum Bronbeek in Arnhem en Museum Paleis 't Loo in Apeldoorn. Gidsen zullen ons in beide musea begeleiden. De dag zal worden afgesloten met een koffietafel. Opgeven kan bij de reiscommissie.

9. Jubileumboek 2006

Hennie Rossel vertelt over de voortgang van 'het Boek'. Het zal een soort van geschiedenisboek worden, leuk om te lezen. Er zijn al veel verhalen binnengekomen en er is nog een lijst van toegezegde bijdrages. Ook zijn er al veel illustraties binnengekomen. Al met al een goede start. Aanwezige leden geven aan dat het goed zou zijn om niet alleen de eigenaren van de bedrijven aan het woord te laten, maar ook de (oud-)werknemers hun verhaal op te laten schrijven. De start van het te schrijven boek is goed.

Kort wordt even gesproken over het in kleine kring 'iets doen' met ons dialect, bijvoorbeeld in de vorm van dialect-werkgroep. Interesse? Neem contact op met een van de bestuursleden.

10. Rondvraag

Er is niets voor de rondvraag.

11. Sluiting

Om 20.00 uur sluit voorzitter Reindsen de vergadering en wordt met aandacht gekeken naar het klankbeeld "De boer van gister'n".

Ook werd het jaarverslag 2004/2005 gelezen. In dit jaarverslag werd het jaarprogramma in herinnering gebracht:

30 maart 2004

Na een 'korte'vergadering werd door Henk Graaskamp en Fons Rouwhorst het diaklankbeeld

'Boer'n van gister'n', alles geet veurbi'j ' getoond. Voor velen van ons een beeld van herkenning. Mede daardoor en door de vakbekwaamheid van de makers, soms ontroerend mooi.

19 mei 2004

Busreis naar museum Bronbeek in Arnhem en museum paleis 't Loo in

Apeldoorn. We wisten niet dat museum Bronbeek zoveel interessants te bieden had. Paleis 't Loo met de fraaie tuinen en als extra de expositie "Oranje in de wieg" is steeds opnieuw de moeite van een bezoekje waard.

Bij "Bosgoed" in Wilp-Achterhoek was de koffietafel goed verzorgd.

10 september 2004 (Monumentendag)

Mede met behulp van enkele leden van onze vereniging werd een fraaie route uitgezet. Bezoekers konden onderweg een kijkje nemen in de Dorpskerk, het Gemeentehuis, de Hackforter molen en bij enkele Vordense kastelen.

20 september 2004

Dhr. Berends uit Doetinchem houdt een lezing met als titel "Wandeling door Oud Doetinchem". Deze lezing gold als voorbereiding op een wandeling door Doetinchem op zaterdag 6 november 2004. Beide, zowel lezing als rondleiding, werden op zeer deskundige wijze door dhr. Berends verzorgd.

24 november 2004

Passend binnen het kader 'herdenking 60 jaar vrede' in Nederland, was dhr. Boeyen uit Schaik uitgenodigd voor het houden van een dialezing over de "Gelderse en Brabantse gebeurtenissen tijdens de roerige periode van 1925 tot 1945". Behalve de dialezing presenteerde dhr. Boeyen een tafel vol boeken en documentatiemateriaal. Alles werd met zeer veel interesse beluisterd en bekeken. Opm.: We hadden wat meer informatie over onze eigen streek willen horen.

5 januari 2005

Tijdens de nieuwjaarsvisite in zaal 'de Herberg' werden we vermaakt met een optreden van "De drie Jantjes" uit Geesteren. Zij waren wat minder spectaculair dan we hadden verwacht.

't Was toch een gezellige avond. De olieballen en de nieuwjaarsrolletjes smaakten prima.

22 februari 2005

Dhr. H.B. Demoed uit Zutphen houdt een lezing over "Markegenootschappen in Gelderland" Vooral de marken Veldwijk, Mossel, Delden en Linde worden belicht. Vooral de geïnteresseerden onder de vele leden hebben kunnen genieten. Opm.: De beeldkwaliteit was niet optimaal.

24 maart 2005

Na het noodzakelijke vergadergedeelte houdt dhr. Zijlstra uit Zwolle een dialezing over de tekenaar/kunstenaar Cornelis Jetzes. Zeer velen van ons werden aan hun kindertijd herinnerd.

Dhr. Zijlstra had prachtig materiaal en kon goed vertellen (soms te lang over zichzelf).

NIEUWS VAN ONZE LEDEN

Gedurende het deel van het seizoen 2004/'05 waarop deze uitgave van 'Verenigingsnieuws' betrekking heeft,

mochten wij als nieuwe leden begroeten:

Mw. R. Roselaar, 't Jebbink 37, 7251 BJ Vorden

Dhr. en mw. G. Wullink, Berend van Hackfortweg 41, 7251 XB Vorden

Dhr. O. Wempe en mw. L. Gideonse, het Vaarwerk 17, 7251 DD Vorden

Dhr. en mw. D.J. Somsen, Monteverdilaan 175, 8031 DL Zwolle

Vereniging Natuurmonumenten, Beheerkantoor de Graafschap, Baakseweg 1a, 7251 RW Vorden

zijn overleden:

Mw. Diny Bekman-Koers, de Horsterkamp 13, 7251 AZ Vorden, d.d. 2 december 2004

Dhr. Hendrik Willem Cornelis Haverkamp, Komvonderlaan 3, 7251 AC Vorden, d.d. 14 januari 2005

Dhr. Harmanus Berend Zweverink, de Hanekamp 19, 7251 CH Vorden, d.d. 11 februari 2005

Mw. Jo Beck-Lelie, Het Kerspel 12, 7251 CV Vorden, d.d. 17 februari 2005

Bestuur en redactie van de Vordense Kronyck wenst ook langs deze weg haar medeleven te betuigen met de nabestaanden en wenst hen sterkte met het verwerken van het verlies van hun dierbaren.

en hebben de volgende personen hun lidmaatschap opgezegd:

Dhr. en mw. Winkels, de Delle 99, 7251AJ Vorden

Dhr. J.H. van Oosten, Margrietlaan 20, 7251 AV Vorden (per september 2005)

Dhr. A.A. Schouten, de Decanije 27, 7251 CG Vorden (per september 2005)

SCHENKINGEN WERDEN ONTVANGEN VAN:

Dhr. Leo Westerhof: een fotoalbum met foto's van de revue opgevoerd in 1978, ter gelegenheid van de opening van Kasteel Vorden als gemeentehuis op 12 mei.

Dhr. Jaap Kettelerij: een collectie kleurendia's betreffende voormalige historische panden en andere objecten in Vorden.

BRIEF VAN HENDRIK ALBERS (1903-1986) GEDATEERD 2 JUNI 1940

Van Jan Willem Albers uit Arnhem mochten wij een in 1940 door zijn vader geschreven brief ontvangen. Hij bood ons deze aan voor eventuele publicatie in de Vordense Kronyck, waaraan wij gezien het historisch belang ervan graag gehoor geven.

Het betreft een brief die door Hendrik Albers, van de Firma J.W. Albers, (Koloniale waren, Graan- & Kunstmesthandel, Nieuwstad 5-6) aan het begin van de oorlog - nog geen maand nadat Nederland door de Duitsers was overrompeld - was geschreven en verstuurd aan zijn vroegere 'dienstvriend' Fiens Lubberink, in Zuidwolde (Dr.).

In de bijgevoegde brief geeft Jan Willem Albers (Arnhem) ons nog de volgende informatie:

"Mijn vader heeft hem (Lubberink, red.) leren kennen in Doesburg, destijds nog een garnizoensstad. Zij hebben na die tijd (omstreeks 1923/'24) altijd contact met elkaar gehouden (visites over en weer, af en toe). Fiens Lubberink had een grote boerderij even ten noorden van het dorp Zuidwolde, bij Hoogeveen. Grote boerderij, d.w.z. groter dan de gemiddelde boerderij in Vorden. Na zijn overlijden hebben zijn nabestaanden deze oude brief geretourneerd".

Vorden, 2 Juni 1940

Beste Fiens en Mien!

Na de emotievolle dagen, die wij beleefd hebben, zouden we ook nog graag van jullie vernemen hoe het in Zuidwolde gesteld is. We willen hopen dat Fiens weer gezond en wel uit de dienst is teruggekeerd. Wij werden op dien bewusten Vrijdagnorgen verschrikt wakker. De ruiten rinkelden door dat in de omtrek de bruggen al opgeblazen werden, en toen eventjes later een verschrikkelijke slag, de brug bij ons over de beek ging de lucht in en geen ruit heel in ons gehele huis. Wat was dat een angstig ogenblik, we dachten eerst, dat er een bom op ons huis gevallen was en de soldaten hadden niet gewaarschuwd. Onze manschappen waren toen gauw met de fiets weggevlucht om achter de IJssel te komen. Een uurtje later kwamen de eerste Duitse motorrijders in Vorden aan, en waren we bezet gebied.

't Is maar verstandig geweest van generaal Winkelman om de wapens maar gauw neer te leggen, anders waren er nog meer van onze jongens gevallen.

Veertien dagen voor de oorlog, had ik mijn auto ingeruild voor een nieuwe, maar die hebben de Duitsers ook al in beslag genomen. 't Was met de pinksterdagen een geweldige drukte in Vorden, we hadden een paar duizend Hollandsche krijgsgevangenen in ons dorp, die eerst een paar dagen bij ons bleven, en dan verder met de trein

naar Duitschland gingen. Van heinde en verre kwamen familieleden de gevangenen opzoeken. Ik was blij dat ik direct achter de IJssel zat, anders had ik ook nog weer op moeten komen.

Hoe zou het nu verder gaan, zouden de Duitschers Engeland er onder krijgen?. Laten we hopen, dat er weer spoedig vrede komt, want iedere nacht al die vliegtuigen in de lucht is allesbehalve aangenaam.

Wat onze gezondheid betreft, maken we 't allemaal best en wij hopen van jullie natuurlijk hetzelfde, het zakenleven zal voorlopig wel moeilijker worden, door al die nieuwe distributie maatregelen, maar laten we hopen, na deze tijd weer een betere. Ontvang nu inmiddels van ons allemaal de hartelijke groeten en tot wederziens.

Hendrik (H.S.J. Albers, 1903–1986)

HERMAN ELBRINK OVER ZIJN OORLOG- ERVARINGEN IN DUITSLAND

H.W. Rossel

Zoals u zich van zijn bijdrage aan de vorige Jubileum-Kronyck ter herdenking van de Bevrijding,

-60 jaar geleden- herinnert, was de heer Elbrink vanaf augustus 1943 ondergedoken op een boerderij en wel bij de familie Oltvoort, in Laren (Gld.). Zoals zoveel anderen hoopte hij op deze wijze aan gedwongen tewerkstelling in Duitsland te ontkomen. Helaas is hij daar een jaar later, in juli 1944, ontdekt (verraden) en door Lochemse NSB-ers opgebracht, om vervolgens door de Duitsers gevangen genomen te worden en via de 'Koepel', in Arnhem en Kamp Amersfoort, in een fabriek in de buurt van Leipzig als 'Häftling' tewerk gesteld te worden. Het was dan wel geen concentratiekamp en het mag verbazing wekken dat hij zelfs een briefwisseling mocht voeren met het thuisfront, maar met 200 gram brood en een liter soep als dagrantsoen was het zwaar afzien, temeer daar zij als dwangarbeiders werden gedwongen 6 dagen per week, 12 uur per dag, onder erbarmelijke omstandigheden te werken. Verder waren zij onder minimale omstandigheden gehuisvest in barakken, met als gevolg dat velen te lijden hadden van ziekten als tbc, tyfus, of dysenterie, maar volgens Elbrink was de doodsoorzaak ook vaak heimwee. Ongeveer de helft van zijn ca. 500 lotgenoten hebben dit niet overleefd. Hij is gelukkig wel teruggekomen en kan ons nu, na 60 jaren, terwijl wij, uiteraard, nog steeds de verschrikkingen onder Nazi-Duitsland herdenken, informatie uit de eerste hand verschaffen, iets waar hij tot voor kort - begrijpelijk - niet veel voor voelde. We zijn blij dat hij dat nu toch heeft gedaan, want het is belangrijk dat ook onze aankomende jongere generaties bewust gemaakt worden van de waanzin van het Nazi-bewind en de onmenselijkheid waar ook een deel van onze eigen gemeenschap toe in staat was.

Tegen het einde van de oorlog, in het laatste oorlogsjaar 1945, schreef Herman Elbrink het volgende in een brief aan het 'thuisfront'. De brief is zeer gematigd van toon, om redenen van censuur waaraan hij was onderworpen! Ze was met potlood geschreven, ballpoints bestonden toen nog niet. Hij had overigens eerder al drie brieven geschreven. Alleen deze is ooit aangekomen.

Hierbij volgen belangrijke passages uit zijn brief:

1 januari 1945

Liefste allemaal,

Zo staan we dan weer met de beide benen in het nieuwe jaar. Wat voor narigheden zal het jaar brengen, of zou nu de keerzijde komen en vele goeie dingen geven. Laten we hopen op het laatste. Me dunkt verdriet is er al genoeg gebracht, laat staan wat er nog

*Herman Elbrink(r.),
op dat moment nog
als onderduiker bij
de familie Oltvoort,
te Laren (Gld).*

komt. Enfin, een nieuw jaar geeft nieuwe kracht. Vanaf een lessenaar, met achter mij die razende machines, wens ik jullie al het goede wat 1945 voor ons brengen gaat. Laat dit jaar worden het jaar van de vrede, het jaar van "oostwest, thuis best". Daarbij een gezond jaar en een wederopbouw van alles wat in luttele minuten is vernietigd. Een ieder op z'n plaats waar hij hoort te staan. Wat kan de wereld toch gek draaien.....

..... We zullen maar niet de herinnering ophalen van het vorige jaar. Welk een verschil voor ons, dit jaareind is toch wel onnoemlijk groot. Toch zijn jullie altijd nog het beste af. Als je zo Gerda's epistel leest wat er zo al te bikken is, nou dan val je hier flauw.

Wat we hier meemaken zal ik nooit schrijven, maar doe me een lol schrijf niet meer over eten. Werkelijk dat doet je maag nog leger maken dan hij al is. Maar ik dwaal te ver af. Nogmaals veel heil en zegen voor 1945 en laten we hopen dat er niet veel brieven verzonden hoeven te worden en dat de tijd gauw komt dat de trein naar Holland rijdt. We breken de boel af, geloof dat vast, want alle lui gaat zo langzamerhand het verlangen ten top stijgen, vooral nu de winter van zich doet spreken. Die kan hier duchtig van zich afslaan. Zo viel dan gisteren voor het eerst de sneeuw en een stormwind plus 15 graden vorst. Ja hoor, als je de verhalen zo hoort, kan het hier duivels koud zijn. Een winter van 20 a 30 graden onder nul is heel gewoon. Moet je nog peultjes? Enfin, geen kopzorgen daarover maken. Het gaat er maar om iets op de kop te krijgen. Van een Duitse kameraad heb ik tot morgen een bivakmuts te leen gekregen, om dan vervolgens een alpino zien te krijgen. Wil ook proberen voor een paar schoenen en gasmasker. Dit laatste lijkt me wel nuttig; je kunt nooit weten. Verder gaat hier alles redelijk goed. Het eten wat we dagelijks krijgen wordt er niet beter op, maar we krijgen nog steeds wat, dus moeten we ons maar koest houden, al geloof ik wel dat jullie de hoofden zullen schudden als je ziet wat.

Tussen Kerst en Nieuwjaar is het rustig geweest wat vliegerij betreft; alleen gisteren 5 x alarm. Vandaag 1 x groot alarm. Alles goed hoor, geen zorgen.

Dan wil ik jullie over de Kerstdagen en nieuwjaarswisseling vertellen. Vanzelf kom ik dan op het terrein van de 2e brief die ik van jullie kreeg. De Kerstdagen was ik, zoals ik in de vorige brief mededeelde, in de nachtdienst. Ik beleefde de kerstavond nu niet zo prettig en een eerlijke bekentenis is ook dat er veel tranen gevallen zijn. Maar goed, daar waren er bij die uit het binnenste kwamen, en er waren er bij van mijn arbeid die ik alzo hier verricht. Met het laatste bedoel ik dat andermaal gas weer hoogtij vierde. In ieder geval het is me op de ogen geslagen en een traanbui van heb ik me jouw daar. Om 11 uur 's avonds kwam de 'meester' en zei me dat ik eerst naar de Sanitäter moest gaan en van daar naar 'huis'. Sanitäter is gewoon een 'eerste hulp'. De goeie man heeft me dan gedruppeld en het heeft geholpen. Maar het mooiste is dit nog: om 11 uur kwam ik er en om 1 uur zat ik er nog. Stel je voor, een kamertje en heerlijk verwarmd en er staat een radio. En ik weet niet of ik net op tijd kwam, maar nog geen 5 minuten nadat ik binnen was klonk het 'Stille nacht' uit het kastje. Het werd gezongen door een koor. Ik kan jullie niet voldoende daarover schrijven, maar dat was voor mij iets wonderlijks en heb geluisterd, dat kan ik jullie wel vertellen en ook de man die naast me zat, heeft me begrepen en we hebben afgesproken in 1945 thuis te luisteren. Verder was er nog andere kerstmuziek, maar het eerste wat ik noemde, was voor mij je ware.

Zo wandelde ik alleen naar de barak en de sneeuw kraakte onder mijn schoenen 3 km lang. Vaak heb ik stil gestaan. Enerzijds moest ik dit doen voor mijn ogen, want die begonnen op een vreselijke manier te schrijven, anderzijds kijkend richting Holland, waar aan de Molenweg alles normaal onder de wol ligt. En wanneer je dan zo even stil staat en in de verte alleen het eeuwige gezoem van de fabriek hoort, dan gaan er toch honderd en één gedachten door je hoofd. Wat zijn we toch verwend geweest en wat waren het toch altijd mooie dagen.

Nu sta je hier op zo'n 600 km van je huis in een stikdonkere nacht. Een traan laat je vallen, schudt je kop en vraagt je af en zegt hardop: "Waarom?" Daarna loop je weer door of er niets is gebeurd.

Herman Elbrink's identiteitskaart. Met deze kaart kreeg hij, als 'werknemer' van 'Aktiengesellschaft Sächsische Werke (A.S.W.), Braunkohlen- und Groszkraftwerk' (A.S.W.), Böhlen (bei Leipzig), af. "Gaswerk", toegang tot de fabriek.

Kerstdagen '44, lekker uitslapen was het begin. Daarna heb ik me gewassen in steenkoud water. Gezond, maar je kunt er nu wat slechter tegen, maar je moet je er tegen verzetten. Daarna eten halen en het was een vangst van 0,6 Pellkartoffeln. Enfin, ik heb ze opgebakken in de saus van "butaroma" (was dat het nog maar). Nu moeder, wat dat betreft moet er duivels veel geleerd worden en hoe eerder hoe liever kom ik naar huis; op ons fornuis in de keuken kan het beter en dan ruikt het ook anders!!

De middag heb ik besteed met een kaartje te leggen en 's avonds heb ik de nodige sigaretjes gepaft en gelezen de brieven van jullie, die al 3 weken oud waren. De nacht die er op volgde natuurlijk niet gewerkt. De 2e dag eerst een pan pap gekookt, daarna gelezen, gekaart en de boel wat versteld, b.v. knopen aanzetten, wat nodig was.

Zo zien jullie dan dat alles kaal is verlopen; niets van Kerst hebben we ondervonden. Wat we die dag te eten kregen was macaroni-soep. Jullie weten dat ik altijd razend op dat pijpengedoe was, maar dit was niet fijn meer. Verder zal ik maar zwijgen. Dan zouden we zoals beloofd 2 eieren en een half pond worst krijgen. Ze moeten nog komen. De Kerst is dan zo voorbij gegaan, aan de ene kant gelukkig dat we weinig bemerkt hebben, aan de andere kant een zee van verdriet en er werd nog weer eens aan huis gedacht, laat staan wat de afdeling 'eten' betreft.

De volgende dag waren mijn ogen weer opgeknaapt en ben ik naar de boer geweest. Moest aardappelen sorteren. Resultaat, een goed gevulde maag en lekker ganzenvlees met appeltjes. Het eerste was wel niet veel, maar ik kreeg het toch. Van de boer ben ik dan ook zo naar de fabriek gegaan. Eerst nog even naar de barak geweest, die was gezwaveld voor ongedierte. Was juist klaar, maar de stank hing er nog dik in en was blij dat de nachtdienst voor mij geldde. Van de nachtdienst af, dus 's morgens 6, zo naar de onthuising met een heerlijk bad en daarna heerlijk tot 4 uur in de middag geslapen. De 2 dagen die er op volgden, dus 28 en 29 Dec., was ik vrij. Besteed aan de was en stopperij. Verder op bezoek geweest en mocht al mee profiteren van de nieuwjaarskoeken, die naar binnen gleden. Ik wil hier aan toe voegen het volgende. Zoals ik schreef, op bezoek: Ja, je wordt dan weer eens even huiselijk. Gezellige warmte, stoelen, tafel, divan, enfin huiselijk verkeer, enzovoort. Dat is iets waar ik zo'n behoefte aan heb en juist een vriendelijke man helpt me hierin door het bovenbeschrevene nog eens te herhalen om hem te bezoeken (1). De 12e Januari zal het weer herhaald worden en altijd ben ik welkom. En zo was het Oud en Nieuw werken. Ik heb het heel veel door mijn hoofd gehaald. Alles nog eens herhaald wat er alzo afgelopen jaar is gebeurd. We mogen niet klagen, een waar revuetje die nog eens wordt opgehaald. Ook heb ik gedacht, om 4 uur, dat jullie allen in de kerk zaten en stil gezeten vol aandacht luisterden naar de dominee. De kerk lekker vol. Ik zag alles voor me, zelfs het 'Uren dagen, maanden jaren' klonk me in de oren. Vanzelf dacht ik nog terug aan die avonden dat de ganse familie gezellig bij tante Aaltje zat. Enfin, veel gedachten zijn me door het hoofd gegaan.

Om 6 uur werd ik afgelost en ging naar huis. Een steenkoude stormwind, met nog sneeuw pal voor en 3 km lopen, alleen - Oudejaarsavond - Zo neerslachtig als ik was, zo gelukkig kwam ik in mijn 'huis' doordat ik op mijn krib twee brieven vond, van huis. Van huis!! Met een rotgang de barak weer uit om mijn warme eten te halen. Mis, het was op. Toen maar gauw zelf aardappelen gekookt. Ik had ze nauwelijks opstaan,

of een jongen kwam bij me en vertelde dat er een schrijflezing was. In onze omstandigheden laat je niet gauw eten staan, want honger dat had ik, maar toch ben ik mee gewandeld en heb een dienst meegemaakt die werd geleid door een kameraad. Dat was een van die ik ook nooit zal vergeten. De jongen kan niet wat ds. Beversluis kan, maar dat hoeft ook niet. We begrepen zijn bedoeling en daarbij je eigen gedachten die richting Westen opgingen was voldoende om stil, heel stil te luisteren en genieten. Dan werd het oudejaarslied niet vergeten en je gaat het vers nu pas goed begrijpen.

Een uurtje later heb ik dan mijn aardappels droog opgegeten met een stukje worst van 50 gram en daarbij de brieven gelezen, die 4 December werden afgezonden.

Over de inhoud het volgende: Vader die schreef over de toestand. Jullie maken toch ook wel wat mee. Ik had ge dacht dat zoiets alleen hier kon gebeuren, maar het blijkt toch niet zo te zijn (2). Zo langzamerhand ga ik Vorden niet meer herkennen. Steden en huizen kun je weer opbouwen, mensen niet. Dan kunt U nu uw hart ophalen door het spelen van 'Een knaapje zag een roosje staan', wat U vroeger zo goed op het orgel deed. Een piano, dus veel muziek in huis.....

..... Dan is Zutphen ook flink geteisterd met eventjes 80 doden. Dat de Deventerweg was getroffen, wist ik al en ook dat er bij een boer in 't Joppe Joden en Engels en zijn gevonden, met nog een verhaaltje in Almen. Wat een een rot wereldje is het toch.

Dan schrijft U, vader dat ik de tanden op elkaar moet zetten. Heus dat gebeurt ook wel, maar moeilijk is het, heel moeilijk. Zo langzamerhand begin je het leven zat te worden, werkelijk zat. Dat is te wijten aan je arbeid die je verricht. Van 's morgens 6 tot 's avonds 6; daarbij om de zes dagen dag- en nachtdienst en altijd 12 uren maken valt heus niet mee. Dus wil er mee zeggen dat je zelf ook een machine bent. Half 5 opstaan en 's avonds half 9 er weer en in die tussentijd werk je, of eet je, indien de voorraad strekt. Dan vraag je je wel eens af heeft het leven nog zijn zin, komt er nog verandering in. Door de lege maag word je moedeloos en moet je heus op je zelf passen zonder domme dingen te doen.....

Het persoonsbewijs van Herman Elbrink. Wanneer je een dergelijk document niet had - alarm of geen alarm - kwam je de schuilkamer niet in. De bunker waar hij met dit bewijs in mocht, was van 'goede kwaliteit', d.w.z. er waren sanitaire voorzieningen, er was medische verzorging en er waren zitplaatsen. Ook was er plaats voor directieleden.

.....Dan gaan we moeder eens bedanken voor haar schrijven. Aan mij zal het niet liggen om zo gauw mogelijk thuis te komen. Heus mijn verlangen wordt steeds groter. In elk geval reken ik er op dat het nog wel een half jaartje zal duren en ik zal mijn verjaardag hier wel moeten doorbrengen. Zo, dus U was weer eens druk geweest met de slachterij. Gaat dat, ondanks benarde tijden, nog rustig door? Och wat zijn jullie toch boffers dat er 's middags een stukje vlees op tafel komt. Bewaar nog wat voor me. Iets sturen heeft geen zin; ze gappen hier als raven. Als er pakketjes uit Holland komen, is er al veel uit gestolen. Vooral met de Kerst zijn er veel 'spoorloos' zoek geraakt. Moeder, ik hoef niet te herhalen hoe mijn toestand is. Nog geen brief van de dominee ontvangen. Ik zal proberen de oude te blijven en hopelijk een spoedig terugzien. Gelukkig ben ik lichamenlijk nog redelijk in orde. De zweerderij is afgedaan, en daar ben ik reuze blij om; genoeg last en pijn gehad. Alleen mijn linker enkel heb ik stuk gelopen; niet van ernstige aard, maar het schrijnt nogal. Ook nog een barstje in de rechter duim vandaar mijn ongelukkig gekrabbel.....

.....Ik laat het hierbij, de volgende keer verder. Het is nu 10 uur v.m. 4 Jan. Ik moet de meterstanden weer opnemen. Laten we de hoofden er maar bij houden. 1945 zal toch wel de thuisvaart worden. Vroeg of laat, blijft een vraagteken. Als we maar levend en goed thuiskomen is me heel wat waard.

Lieve allemaal, alle families die me lief zijn, een hartelijke groet, en voor jullie een extra handdruk van jullie zoon en broer.

w.g. Herman

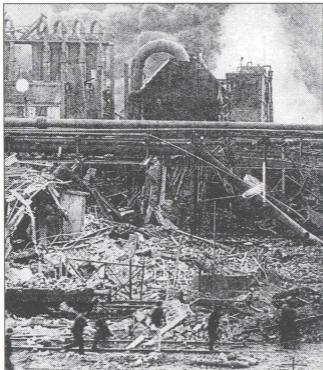
De heer Elbrink heeft pas enkele jaren geleden enkele van zijn ervaringen als dwangarbeider in de gasfabriek in Böhlen, bij Leipzig en zijn daaropvolgende avonturen gedurende de terugtocht naar Vorden aan het papier toevertrouwd. Hij heeft enkele jaren geleden zelfs een reis naar Böhlen ondernomen, samen met, en op lichte aandrang van zijn zoons, om een en ander nog weer eens uit een geheel ander perspectief te bekijken. En ook natuurlijk om herinneringen op te halen, hoewel dat verre van plezierige voor hem zullen zijn geweest. Maar, dit zal zeker hebben bijgedragen aan een betere verwerking van die ellendige periode in zijn leven.

Wij laten hier zijn verslag volgen, dat hij had gemaakt naar aanleiding van zijn bezoek, in 2002, aan de plek waar hij gedurende de oorlog enkele jaren als dwangarbeider had doorgebracht.

1) Een communist, die al in 1933 gevangen was genomen door het Hitler-regime.

2) Het bombardement op de Ruurlose spoorbaan, met dodelijke ongevallen bleek later.

De dagen werden steeds spannender. Je hoorde dit, dan weer dat, maar er stond ons wat te gebeuren, dat was zeker. Met het bombardement nog in de "benen" kwamen er steeds meer berichten binnen dat de Amerikanen steeds meer naderden. Ook de couranten berichten erover. Er werden namelijk steden genoemd, die steeds dichterbij lagen. Ook op de fabriek werd het steeds onrustiger. Men liep steeds zo'n beetje achter elkaar aan. Werken werd steeds doelbezogener. Men liep met andere gedachten rond en van productie was helemaal geen sprake meer want er was te veel kapotgebombardeerd.

De gasfabriek van A.S.W. in Böhlen in puin. Het resultaat van een bombardement door de geallieerden, vlak voor de Amerikanen het gebied op 20 april 1945 bevrijdden.

Onze werkmeester, die uit Silezië kwam - ook al verplicht te werk gesteld, maar wel als vrijman - zei tegen me: "jij gaat binnenkort naar huis, maar voor mij is het nog een open vraag ... hoe zal ik mijn Heimat weer terug vinden"? Hij was aards-bang voor de Russen, die al in zijn landstreek waren en de verhalen die er de ronde deden waren verre van rooskleurig, wel van barbaarse daden.

Op 18 April, twee dagen voor de bevrijding, zijn we naar huis gestuurd. Achteraf bleek het over en uit. Dag A.S.W., dag Böhlen! In de verte hoorden we al doffe mortierinslagen en verhalen deden de ronde dat er al enkele verkenningvoertuigen van Amerikaanse makelij te zien waren geweest.

De nacht in de barak doorgebracht, wat geslapen en al wat bullen bij elkaar gescharreld die nog wel eens te pas konden komen voor de komende, verwachtingsvolle dagen. In de vroege ochtend werden de doffe inslagen heftiger en met twee jongens zijn we op pad gegaan. Waarheen? Gevoelsmatig gingen we het front maar tegemoet, des te eerder waren we bevrijd, zo redeneerden we. Tijdens de "wandeling" zagen we kleine twee-deks vliegtuigjes in de lucht. Wat raar, dachten we. Hebben die Amerikanen zulk oud materiaal! Vijf minuten later kregen we het antwoord - links en rechts van ons mortierinslagen - en doken we maar al te graag een sloot in. Het waren verkenningvliegtuigjes die instructies gaven naar de grond waar nog eventueel de vijand aanwezig was. We zijn later doorgelopen en kwamen in een verlaten dorpje aan, althans het was er muisstil, een soort niemandsland. Zo maar een boerenhofstee binnen gelopen - niets te zien. Nieuwsgierig de stallen in gelopen en liep tegen een man op met een vormeloos Duits uniform aan. Mijn eerste reactie was: nu krijgen we het gedonder - op dat moment ben je niets meer.

Het pakte geheel anders uit. Ik had te doen met een Duitse deserteur. Hij vroeg of ik nog civiele kleding had en dan nog het liefst voor twee personen. In ruil daarvoor had hij fietsen, ja, daar had ik wel oren naar. Maar dan wel drie fietsen. Een vervoermiddel en dan richting Holland, ja, dat zou geweldig zijn. In overleg met de jongens, heeft een ieder wat kleding afgestaan en zo werd de 'deal' gemaakt.

's Nachts werden we gewekt door één van de bewoners van de boerderij, of één van ons nog verbandmiddelen had. En dat had ik. Een trommeltje vol, gevuld met gaas, pleister, jodium, etc. Hebben we de vrouw des huizes verbonden. Er zat n.l. een granaatsplinter in haar bovenarm, met heel veel pijn.

20 April 1945 meldde zich aan. Bewolkt en droog weer. Muisstil en geen mens op straat, angstig, argwanend, spannend en niemandsland....., de klok wees half negen en daar kwamen "ze", de Amerikanen. Ik was gewend aan het klossen en sloffen van de Duitse soldaten, nu een geheel ander beeld, n.l. licht-lopende Amerikanen. Als hundes liepen ze over de straat. Kauwend en sigaretten rokend liepen deze jongens over een dik 'wollen' tapijt. Bijna onhoorbaar. Een fantastisch gezicht, die je hartslag omhoog stuwde. En dan het weggooien van halve, opgerookte sigaretten. Als een aasgier vlogen we er bovenop. Dat was wel iets anders dan die Russische Magorki (fijn gesneden tabakstengels. We draaiden daar sigaretten van, met als vloeipapier de Leipziger Tagesblad ... . Hun half-hoge schoenen voorzien van rubberzolen gingen als het ware dansend over de straat, met het geweer in de aanslag, zonder een Duitse soldaat tegen te komen, laat staan schietend.

Toen de eerste stroom achter elkaar lopende Amerikanen voorbij waren, een Rode-Kruis-man aangehouden en zo goed het ging verteld van de gewonde vrouw, die ook direct naar haar is toegegaan.

En nu weg wezen, op de fietsen van de Duitse Wehrmacht. Afsgesproken was één man voorop en de rest na 50 meter, voor eventuele onraad. Dat liep goed. Het stadje Pegau voorbij, via zijwegen, kwamen we terecht in een dorp en vroegen bij een Rittergut (grote boerderij) om onderdak en eventueel wat te eten. Kregen we niet. Verder fietsen en passeerden een verlaten barak van de luchtafweerafdeling. Geheel "gestoffeerd". We konden ons heerlijk poedelen. Zelfs brood was er voor ons achtergelaten. Hier konden wij ons heerlijk de benen strekken; ja zelfs in opgemaakte bedden. Als een blok hebben we geslapen.

De volgende morgen was de afspraak dat nu een Duitser (hij kwam uit Dortmund) voorop ging. Hij ging een heuveltje op en verdween uit ons zicht en we hebben hem ook nooit weer gezien. Wat gebeurde er? De overigen gingen op pad en kropen ook het heuveltje op. Halverwege stopt een jeep dwars voor ons en dwong ons tot stoppen. Of wij maar even mee wilden komen en ons melden bij de commandantspost van het dorp. Tegen de Duitser zei ik: denk er aan, de kop dicht, ik doe het woord. Bij de commandant, die vroeg wat de bedoeling was en of we ons konden legitimeren. Nee dus. De fabriekspas die ik wel bij me had liet ik opzettelijk niet zien. We roken namelijk onraad, wat later ook bleek: de dorpsbewoners hadden ons aangezien voor Duitse soldaten, wat op zich zelf nog niet zo'n verkeerde diagnose was. Vandaar ik doe het woord. We konden ons ook niet legitimeren en of we nu al vertelden dat wij Hollanders waren en in Böhlen op de A.S.W. hadden gewerkt, het hielp niet. We werden op de proef gesteld. De commandant haalde een landkaart voor de dag ter grootte van één bij twee meter, met de afbeelding van West-Europa, met lijnen erop, wat later bleek de frontlijn te zijn per 1 April. Dat klopt, want Vorden is op 1 April bevrijd; de lijn liep er precies over heen.

De commandant vroeg aan mij waar Amsterdam lag en waar Den Haag, en Rotterdam. Ik ging nog even door en wees hem nog meer plaatsen aan.

Zijn antwoord was: "Oke, you are a Dutchman". De andere jongens werd gelukkig niets gevraagd. Ik vroeg hem op zijn beurt en wees Scheveningen aan en vroeg: "Zegt U nu eens het zelfde woord". Hij kwam er niet uit, zo ook met Schiermonnikoog, en Schiedam. Op mijn beurt zei ik: "Oké, you are an American. Natuurlijk hebben we er om gelachen en kreeg ik nog een doos sigaretten mee. Voor de zekerheid vroeg ik een bewijs dat we door mochten fietsen voor eventuele latere controle. Geen probleem. We konden de tocht naar het Westen voortzetten. Nog een nacht in een dorpje in de beurt van Erfurt geslapen, in het stro van een boer. Je kon zien dat er al meer hadden geslapen en ik merkte dat ook wel. Het barste van de vlooiën... Op naar Erfurt, waar ze bij het begin van de stad al vertelden: "pas op, je fiets wordt je in beslag genomen". Onzin, we hadden toch een bewijs van die commandant.

We werden inderdaad aangehouden door een soldaat en ik gaf hem ons vrij-briefje. Hij zei: "Oké, maar niet voor de fiets". Trok zijn bajonet uit z'n schoen en zette die op de voorband. Daar sta je dan. "Ga maar naar de kazerne, daar zijn alle buitenlanders". Dat werd afscheid nemen van die andere Duitser, die dicht in de buurt woonde, namelijk Nordhausen.

Bij aanmelding bij de kazerne kwamen we terecht in een blok van alleen Nederlanders.

De Russen hadden drie blokken, Belgen en Fransen ieder één. Daar werden we door de Amerikanen onthuisd, kregen een krib en hadden een prima onderdak. De voeding was ook uitstekend. We hadden ook in geen dagen vlees gezien.

Een dag of vijf zijn we daar gebleven. Een beetje rond gehangen en Erfurt bekeken, totdat we een oproep kregen te vertrekken. De Amerikanen zorgden voor vervoer en dat ging ook met enige druk. Het praatje ging rond dat de Russen het commando overnamen. Wanneer dat gebeuren zou, wist men niet, maar wel dat wanneer de Russen er eenmaal waren, men voorlopig niet meer uit Thüringen kwam.

In vrachtwagens van het Amerikaanse leger werden we dwars door het heuvelachtige, prachtige Thüringerland vervoerd. Eindpunt was een kazerne in Wiesbaden waar we één nacht verbleven. De volgende dag op de trein gezet, vervoer per goederenwagens. 'Een reisje langs de Rijn', de moeite waard en in elk geval richting Holland. De steden waar we langs kwamen: Koblenz, Siegen en Keulen waren danig in elkaar gegooid door de bombardementen en frontlinies. Hoe komt dat ooit weer goed.

We kwamen in Aken, dus op naar Holland. Mis! Een beetje in mineurstemming kwamen we uit in de Belgische Ardennen, waar zich ook de nodige oorlogstafereelen hebben afgespeeld.

We kwamen terecht in een sanatorium en werden daar in de watten gelegd. Medische verzorging, onder de douche gestopt – keur en voorzien van nieuw ondergoed (wat heerlijk). Als herboren hebben we de Ardennen verlaten en nu richting Holland ...

De trein stopte in Maastricht, waar we op het perron een vreugdedans hebben gehouden, alleen al het gevoel, dat je in Holland was. Een belevenis van de hoogste plank.

De treinreis ging verder. Waar nu naar toe? Eindpunt bleek Eindhoven te zijn en wel in het Philips-gebouw. Met 500 jongens de eerste nachten in de magazijnen geslapen. Weer medisch gekeurd. Daar kregen we ook de nodige papieren mee voor eventuele legitimatie.

De volgende dag verhuisd naar Best en daar enkele dagen met een 50-tal jongens vertoefd in een klompenfabriek. Daar hoorde ik dat een vrachtwagen richting Friesland ging en of ik mee kon tot zover.

Met prachtig weer, de Eerste Pinksterdag '45 (20 Mei), hobbeland en goed vasthoudend (het was namelijk een platte wagen) en met pluizezak op naar Apeldoorn en me daar laten afzetten. Maar wat nu? Ben maar begonnen met richting Vorden te lopen: kijken waar het schip strandt. Kwam terecht bij een boerderij naast de Al (staat er nog), waar zich de wegen kruisen. Vertelde de vrouw des huizes mijn verhaal en vroeg uiteindelijk om een fiets, want ik wilde wel met verhoogde drang naar huis... . Kreeg er een met de belofte, dat ik die weer terug zou brengen.

Het was een fiets, maar wel een met gebruiksaanwijzing, d.w.z. met massieve banden. Ik kon er ook geen snelheid mee halen, het waren ook de laatste loodjes. Met de identiteitskaart kwam ik ter hoogte van de Marspoortstraat, in Zutphen, met een pont over de IJssel. De IJsselbrug lag toen nog in het water.

Hoe meer je de stal ruikt, des ter harder de vaart en heel vreemd dat je het dorp Vorden weer ziet. Dan sta je voor je huis ...'s avonds, rond de klok van half acht. Niemand

thuis! De achterdeur wel los. Je staat in de kamer, raakt de stoelen aan en schudt eens aan de tafel. De kanariepiet werd onrustig en sprong van stokje naar stokje en piepte. Dat was zijn welkom. Ja, je gaat er bij zitten. Ben ik thuis? .....Jaaa!!! Weer op het oude, vertrouwde nest, terug van 'weggeweest'.

Onverwachts komt zus Gerda om de hoek kijken en de verdwazing en verbazing was groots. Kort daarna kwamen Ma en Pa en broertje ook thuis. En zo stonden we daar, compleet verenigd en de vreugdetranen kregen volop de kans.

Eerste Pinksterdag 1945 was wel een heel bijzondere dag, die nooit uitgewist kan worden. Het compleet zijn als gezin, het weer bij elkaar zijn, het samenzijn, wat bij ons altijd hoog in het vaandel stond. Het veilig weer thuis zijn, met het dak boven je hoofd en dan weer in je eigen nest, waar je al zo lang naar verlangd hebt.

Doodop van alle emoties van de laatste uren, geslapen als een blok. En om dan de volgende morgen weer aan tafel te zitten, met een mes in je hand. En je kon zo maar een boterham pakken en het beleg: zoek maar uit. Ook dat moest je eerst verwerken. Ik moest weer fatsoenlijk aan tafel zitten en je nam nog een kop thee, zo maar... . Je werd weer als vrij Nederlander opgenomen in de toekomstige tijd. Ik was weer Nederlander en met trots.

(Herman Elbrink)

EEN VERHAAL OVER KASTELEN,

MET SPECIALE AANDACHT VOOR KASTEEL VORDEN

J. van den Broek

De middeleeuwse kastelen in Nederland bestonden veelal uit een aantal gebouwen, omringd door één of meer grachten. De vormgeving was speels, met veel versierende elementen. Kasteel Hackfort was hiervan een voorbeeld, zoals op onderstaande prent te zien is (fig.1).

Naderhand, toen inmiddels het buskruit was uitgevonden, was de verdedigbaarheid door middel van grachten niet meer van belang en kregen de kastelen meer de vorm van landhuizen. De "mode" in de architectuur zal ook wel een rol gespeeld hebben. Hoe het ook zij: de kastelen werden tamelijk saai, met een rechthoekige plattegrond. Dat is ook bij Kasteel Hackfort te zien. De ronde torens stammen uit een vroegere periode en daar is omstreeks 1788 een eenvoudig huis tussen geplaatst. Ook Kasteel Verwolde vertoont deze zelfde architectuur. Onderstaande afbeelding van Kasteel Hackfort maakt een en ander duidelijk; zij komt overeen met de huidige toestand (fig. 2).

fig. 1.
Kasteel Hackfort, getekend door Jan de Beijer (1743) (illustratie Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD), Den Haag).

fig. 2.
Kasteel Hackfort in de vorm die het in 1788 verkreeg (ansichtkaart daterende van omstreeks 1920).

fig. 3. Kasteel Vorden zoals het in 1743 is getekend door Jan de Beijer (illustratie, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD), Den Haag).

fig. 4.
De havezate Pekkedam, bij
Diepenheim, zoals in 1732
getekend door Cornelis
Pronk.

De huidige vormgeving van Kasteel Vorden komt in grote lijnen overeen met die uit omstreeks 1540 toen het gebouw is opgericht, of althans ingrijpend verbouwd (fig. 3). Wel is de zuidvleugel omstreeks 1670 verlengd, maar dat is wel in dezelfde soort architectuur gebeurd. Het gebouw bestaat uit twee vleugels, die haaks op elkaar staan, terwijl in de binnenhoek een torentje staat, waarin de trap is opgenomen. De opdrachtgever was Hajo Ripperda. De genoemde kasteelvorm werd in de 16de eeuw veel toegepast in het gebied dat "Nederrijn" wordt genoemd. Voorbeelden hiervan zijn onder andere Kasteel Ampsen, bij Lochem en Kasteel Pekkedam, bij Diepenheim, zoals uit bijgaande afbeeldingen blijkt (fig. 4 en fig. 5).

Het was niet ongebruikelijk om een derde vleugel aan zo'n gebouw toe te voegen. Dat is later bijvoorbeeld bij Kasteel Ampsen gebeurd. Ook de bouw van een volledig vierkant (vaak met binnenplaats) kwam voor. Het Kasteel Biljoen, bij Velp, is daarvan een voorbeeld.

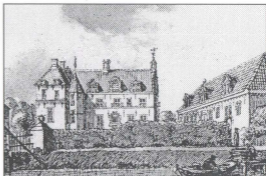
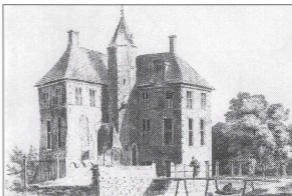

fig. 5.
Kasteel Ampsen, zoals getekend door Jan de Beijer (1743)

Bij Kasteel Vorden werd het voorplein medegebruikt als verdedigbaar gedeelte. Daaronder moeten kelders bestaan hebben, van waaruit geschoten kon worden. Op de afbeelding van Jan de Beyer zijn de schietgaten in de buitenmuren nog te zien. De zuidoosthoek van dit voorplein werd nog ingenomen door een torentje dat ook voor de verdediging benut kon worden. De brug over de gracht was

fig. 6.
Kasteel Heeckeren, te
Goor, zoals in 1737
getekend door Hendrik
Spilman.

voorzien van een ophaalbaar gedeelte, waarmee de inname van het kasteel moest worden bemoeilijkt. Zoals hiervoor reeds is vermeld, zijn verschillende onderdelen die met de verdediging te maken hadden in de loop der jaren verdwenen, maar de hoofdvorm van het gebouw is bewaard gebleven. En wat dat betreft is Kasteel Vorden één van de weinige kastelen die nog zo bestaan; in die zin is dit kasteel dus uniek (fig. 6).

fig. 7.
De havezate Heeckeren,
te Goor, zoals die er in
1995 uitzag.

Met het Kasteel Heeckeren, bij Goor, is het anders verlopen. Het bijzondere van dat kasteel is dat het er oorspronkelijk net zo heeft uitgezien als Kasteel Vorden. Bovenstaande prent is daarvan het bewijs. Het gebouw werd omstreeks 1596 opgericht in opdracht van Johanna van Coeverden. Zij was een nicht en erfgename van Agnes van Ittersum, die was gehuwd met Eggerik Ripperda. In die tijd was de adel vaak familie van elkaar en er bestonden meerdere takken van de Ripperda's, maar hoe Eggerik in relatie stond tot Hajo Ripperda van Vorden is niet duidelijk. Ze zullen elkaar vast wel gekend hebben en elkaar de bouwtekeningen en/of de bouwer hebben toegespeeld.

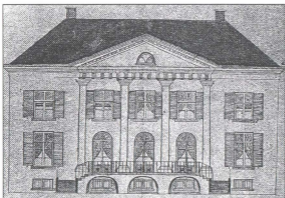

fig. 8.
Kasteel Heeckeren, zoals afgebeeld op een anonieme pentekening daterende uit 1841 (afbeelding in het boek *De Havezaten in Twente en hun Bewoners*, van jhr. A.J. Gevers en A.J. Mensema; Waanders Uitgevers Zwolle, Rijksarchief in Overijssel.

Sinds de bouw is er veel vertimmerd aan Kasteel Heeckeren. Het is onder andere in gebruik geweest als klooster en voor de huisvesting van ouderen. Van de oorspronkelijke vormgeving is helaas weinig meer terug te vinden. Onderstaande afbeeldingen geven de huidige toestand en het aanzicht in 1841 weer. Wat opvalt is dat er tussen deze afbeeldingen maar weinig verschillen bestaan (fig. 7 en fig. 8). Interessant blijft het feit, dat op betrekkelijk korte afstand van elkaar twee kastelen zijn gebouwd, Vorden en Heeckeren die zò op elkaar leken. En dat was de reden om dit verhaal te schrijven (fig. 9).

fig. 9.
Kasteel Vorden aan het einde van de 20e eeuw, zoals afgebeeld op een ansichtkaart. De hoofdvorm is nog gelijk aan die in 1743.

Met dank aan de heer J. Harenberg, die diverse gegevens en belangrijke aanwijzingen verschaft.

IETS OVER ELEKTRICITEITSPALEN

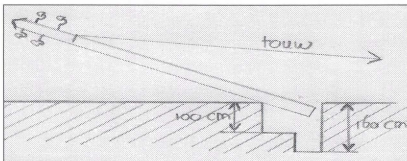
Carlo Bosch

Vroeger zag je ze overal, de elektriciteitspalen, met daaraan de draden die de stroom transporteerden van de diverse transformatoren naar de huisaansluitingen. Dit was het zgn. laagspanningsnet, oftewel 220V, tegenwoordig zelfs 230V. Nu liggen deze draden allemaal ondergronds, maar in het begin, zo rond 1920, ging alles nog bovengronds. Ook liepen de draden van de diverse telefoonaansluitingen langs deze palen. Telefoondraden zag je vooral in de bebouwde kom.

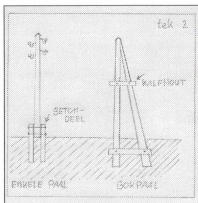
fig. 1.
Electriciteitspalen waren vroeger een vertrouwd gezicht. Men kon ze, zoals bijvoorbeeld hier op 't Hoge in de jaren '60, langs de meeste wegen aantreffen (ansichtkaart).

De aanleg van het laagspanningsnet was een zwaar karwei. Het werd gedaan door de nettenploeg van de voormalige PGEM, tegenwoordig NUON. PGEM stond voor Provinciale Gelderse Electriciteits Maatschappij. Eerst moesten alle palen van het aan te leggen net de grond in. Deze palen waren 9 meter lang en van gecreosoteerd grenen hout. Eerst

Schets 1: Zo werd vroeger een elektriciteitspaal opgericht.

werd er een gat gegraven van ongeveer 1 meter lang en 50 cm breed. Dit werd uitgegraven tot 1 meter diepte. Daarna ging men in het gat staan en groef men op de helft nog dieper de grond in, tot 1.60 meter. Er was nu een soort trap ontstaan met een trede van 1m. en een van 1.60m. Men had voor dit karwei batsen met een langere steel dan normaal. Vervolgens schoven ze de houten paal in het gat,

Schets 2: De verschillende typen elektriciteitspaal die men vroeger kende.

vlak boven de grond in betonnen schalen te zetten die 1.20m. in de grond staken, maar hier is men toch weer van afgestapt (zie schets 2). Deze betonschalen worden nu nog vaak gebruikt als hoekpaal bij een weideafrastering.

Wanneer alle houten elektriciteitspalen eenmaal in de grond stonden, konden de koperen elektriciteitsdraden aan de isolatoren worden gehangen. De mannen van de PGEM hadden hier een speciale methode voor. Ze voorzagen hun schoenen van stijgijsers en men klom met de draad op de nek als een aap de paal in. In vaktaal noemde men deze ijzers schaatsen. Voor de veiligheid hadden ze een gordel om het middel, met hieraan een lijn die om de paal zat en vastklemden als men dreigde te vallen.

Tot nu toe hebben we het steeds gehad over de zgn. enkele elektriciteitspaal. Als er een haakse bocht gemaakt moest worden, bijvoorbeeld bij een kruising in de weg, of bij een huisaansluiting, kwamen er van meerdere kanten krachten op de paal te staan. Om de paal sterker te maken maakte men er een dubbele paal, een zogenaamde A-paal van; 'bokpaal', zoals ze in de Achterhoek werden genoemd. De heren van de nettenploeg moesten zelf met de ax (bijl) schuine kanten aan de dubbele paal hakken zodat ze mooi aan elkaar sloten. Daarna werden ze aan elkaar gemaakt met een zgn. kalfhout (zie tek. 2). Ook kwam er een kalfhout in de grond die de palen daar ook aan elkaar verankerde. Deze bokpalen hadden vaak ook afwijkende isolatoren (in de vaktaal champignons genoemd).

fig. 2. Een zogenaamde 'bokpaal', zoals die nog bij de Wientjesvoort is te zien.

In principe liepen er langs de palen vier draden voor de stroom (drie fasen en een 0-draad) en een draad voor het nachttarief. Bij een normale huisaansluiting kwamen er twee *pötjes* (isolatoren) aan de gevel, een voor de fase en een voor de '0'. Wilde men gebruik maken van het nachttarief, dan kwam er een extra potje aan de gevel voor de tariefdraad. In huis kwam dan een dag- en nachttariefmeter te zitten en deze werd vanuit de transformator met een klok middels de tariefdraad geschakeld: Om 23.00 uur aan en om 07.00 uur uit. Als men krachtstroom wenste, bijvoorbeeld voor een melkmachine dan kwamen er vier pötjes aan de gevel te zitten: drie maal een fase en eenmaal een '0'. Als hier dan ook voor het nachttarief werd gekozen dan kwam er ook een potje voor de tariefdraad aan de gevel; in dit geval dus vijf draden.

Omdat er in de loop van de tijd steeds meer elektrische apparatuur in de huishouding werd gebruikt, konden de draden aan de palen op een gegeven moment de steeds grotere hoeveelheden stroom niet meer verwerken. Langzamerhand is men toen voor het laagspanningsnet begonnen met het aanleggen van de dikkere ondergrondse kabels. Onze zegsman kan zich herinneren dat hij aan het eind van de jaren '50 in Doetinchem was begonnen met het ontmantelen van het bovengrondse net. Het heeft heel wat jaren geduurd voordat de hele Achterhoek 'ondergrondse stroom' had. Sommige delen van Vorden hadden aan het eind van de jaren '80 nog elektriciteitspalen langs de weg staan.

Maar, met het verdwijnen van de bovengrondse leidingen verdween ook de zitplaats van de zwaluw. Deze vogel zit namelijk heel graag op een bovengrondse draad. Zo zaten ze vaak met zijn allen op een rij op de draad met elkaar te keuvelen. Ook de modderplekken op het boerenerf zijn langzamerhand uit Nederland verdwenen, waardoor de zwaluw maar met moeite materiaal voor de bouw van zijn nest kan vinden. Hier en daar zie je nog wel eens een paal van het bovengrondse net staan en soms zitten de draden er nog aan. In dat geval maken de zwaluwen er nog vaak dankbaar gebruik van.

Met dank aan de heer Jan Reindsen, uit Zelhem, voor informatie uit de eerste hand.

Naschrift:

Schrijver van dit artikel heeft onlangs nog een echte elektriciteitspaal, inclusief *pötjes*, weten te bemachtigen. Sinds kort staat die paal achter zijn schuur, met de draad er aan. En nu maar wachten tot de eerste zwaluwen zich melden (red.).

*fig. 3.
Elektriciteitspalen, zoals die nog bewaard zijn gebleven bij de heer Terpstra, aan het Galgenoorweg.*

HET 'WUESTENENKS VONDER'

Hennie Rossel

Het 'Wuestenenks Vonder', zoals het bruggetje over de Vordense Beek net voorbij het punt waar de Hissinkbeek in Hackfort in de Vordense Beek uitmondt, werd genoemd, is onlangs weer in ere hersteld. De vereniging Natuurmonumenten, de huidige beheerder van het Landgoed Hackfort, heeft op de plaats waar tot omstreeks 1943 een bruggetje (vonder) over de Vordense Beek lag, op 5 april, j.l. een nieuwe, stalen brug laten plaatsen. Zoals de meeste van onze lezers inmiddels wel zullen weten is deze brug op 31 mei j.l. met enig feestvertoon officieel geopend. Dit nieuwe bruggetje komt qua omvang en model in grote lijnen overeen met het bruggetje van weleer, wel de huidige uitvoering, in tegenstelling tot de oudste versie van het vonder (fig. 1), geheel van staal is.

Tot in de Tweede Wereldoorlog lag er op die plaats ook een bruggetje, maar die zou in 1943 door de Duitsers verwijderd zijn. Die hebben het kennelijk toch niet meegenomen; het was blijven liggen in het belendende bos. Waar het uiteindelijk is gebleven, is niet duidelijk (fig. 2).

*fig. 1.
Het Wuestenenks vonder in het begin van de jaren '20(?), toen het nog een houten bruggetje was (ansichtkaart).*

De Wuestenenks waren toen al enkele generaties lang pachter op Hackfort. Zij waren de bewoners van de boerderij die onder hun familienaam bekend staat en waar nu het beheerkantoor van Natuurmonumenten in is gevestigd.

Na de oorlog was er door Wuestenenk, ten behoeve van het gebruik van een perceel weiland aan de overzijde van de Vordense Beek nog wel weer een brug, overigens zonder leuning, aangelegd om het vee daar te kunnen weiden en ook om er met paard en wagen over te kunnen. Die brug lag echter niet op de plaats waar vroeger Weustenens vonder zich bevond, maar op een plek, dus ongeveer ter hoogte van de Rondweg, voor het punt waar de Hissinkbeek in de Vordense Beek uitmondt.

*fig. 2.
Het Wuestenenks vonder zoals het er tot in de Tweede Wereldoorlog heeft gelegen (ansichtkaart).*

Natuurmonumenten heeft de nu weer op de oorspronkelijke plek geplaatste brug over kunnen nemen van de Beheerseenheid Zuid Limburg. Die had daar over het riviertje De Geul zullen worden geplaatst, maar omdat daar in een later stadium van af werd gezien, was deze brug overcompleet geworden en kosteloos beschikbaar. Uiteraard moest het Beheerkantoor de Graafschap, waar Hackfort onder ressorteert, wel opdraaien voor de kosten van transport van de brug naar Vorden en de plaatsing ervan over de Vordense Beek. Gelukkig werd een aantal particuliere en institutionele sponsors gevonden die dit mede mogelijk hebben gemaakt. Deze zijn hieronder vermeld.

Natuurmonumenten heeft met het herplaatsen van Wuestenenks Vonder een belangrijke schakel in een oude wandelroute in de nabijheid van het dorp Vorden in ere hersteld. Door de aanleg van het vonder en de restauratie van het oude wandelpad kan men tegenwoordig weer een prachtige wandeling maken door dit deel van het Vordense buitengebied en genieten van de rietgedekte boerderijen in het afwisselende, oude kampenlandschap, met houtwallen, bosjes en weilanden.

Sponsors van het nieuwe Wuestenenks vonder

De Gemeente Vorden

Beheerseenheid Zuid Limburg, Vereniging Natuurmonumenten

Boom-, bos- en landschapsonderhoud Kipp v.o.f., Hemmen

Bouwkundig Bureau Van der Ham b.v., Benschop

Centraal Bureau Bouwtoezicht, Arnhem

Dijkman Bouw b.v., Vorden

Schildersbedrijf Boerstool b.v. Vorden

Thoma makelaars, Lochem

Waterschap Rijn en IJssel, Doeteinchem

fig. 3.

Zeer oude foto van het Wuestenenks vonder, met daarop en daarnaast enkele niet geïdentificeerde personen. Op deze foto is naast de brug ook een soort ophaalmechanisme (?) te herkennen waarvan we de achtergronden niet meer hebben kunnen achterhalen (foto fam. Pardijs, op 't Meulenbrugge).

*) Met dank aan de mevrouw A. Pardijs-Wuestenenk, in Vorden, de heer J. Wuestenenk, in Creil (N.O.P) en de heer Joost Bakker, Hoofd, Beheerseenheid De Graafschap van de Vereniging Natuurmonumenten, voor nadere informatie omtrent dit historische bruggetje. Ook willen wij hier nog vermelden dat ons de oude foto van het bruggetje ter beschikking was gesteld door de heer Jan Pardijs, van 't Meulenbrugge, wiens moeder ook 'van Wuestenenk kwam'.

ONS JAARLIJKSE REISJE

Woensdag 18 mei j.l. was de dag van ons jaarlijkse uitstapje. Ruim 50 leden maakten de tocht naar Urk mee. Het weer was prachtig en de stemming uitstekend. Urk kent vele bezienswaardigheden, zoals de visafslag, de karakteristieke huisjes, de nauwe steegjes, de oude kerk, het monument voor de vissers die op zee zijn gebleven, de vuurtoren en vooral haar historisch museum, in het voormalige raadhuis. Kortom, een plekje Nederland dat zeer de moeite waard is om eens te bezoeken, hetgeen wij deden, getuige bijgaande foto's.

